

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOG KADRLARINI KASBIY KREATIVLIGINI BAHOLASH BOSQICHLARI

Pozilova Shaxnoza,

Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi boshqaruv hamda pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti doktoranti (DSc), dotsent, PhD.

Annotatsiya. Mazkur maqolada professional ta'lim o'qituvchilarini malaka oshirish kurslarida differensial yondashuv asosida o'qitishda ularning faoliyati tahlili keltirilgan. Shuningdek, o'qituvchilarning amaliy mashg'ulotlarda modul mazmuniga, faoliyatiga va olinadigan yakuniy natijaga ko'ra baholsha bosqichlari berilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim o'qituvchilari, malaka oshirish kursi, kasbiy kreativlik, differensial yondashuv, baholash

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ ЭТАПЫ ОЦЕНКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКИХ КАДРОВ

Позилова Шахноза,

Докторант Института педагогических инноваций, управления профессиональным образованием и переподготовкой педагогических кадров и их квалификации (DSc), доцент, PhD.

Абстракт. В данной статье представлен анализ деятельности преподавателей профессионального образования на курсах повышения квалификации на основе дифференцированного подхода. Также даны этапы оценки преподавателей по содержанию модуля, мероприятиям и конечному результату, полученному на практическом занятии.

Ключевые слова: профессиональное образование педагогов, курс повышения квалификации, профессиональное творчество, дифференцированный подход, оценивание.

PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS ASSESSMENT STAGES OF PROFESSIONAL CREATIVITY OF TEACHING STAFF

Pozilova Shakhnoza,

Doctoral student of the Institute of Pedagogical Innovations, Management of Vocational Education and Retraining of Pedagogical Personnel and their Qualification (DSc), associate professor PhD.

Abstract. This article presents an analysis of the activities of teachers of professional education in training courses based on a differential approach. Also, teachers' assessment stages are given according to the content of the module, activities and the final result obtained in the practical training.

Key words: professional education teachers, training course, professional creativity, differential approach, assessment

Ta'limda differentsiatsiya "ta'lim barcha uchun" (lifelong learning) [1] va inklyuziv ta'limda [2] dolzarb bo'lgan keng qamrovli tushunchadir. Mazkur qarashlar bir necha marotaba muhokamadan o'tkazilgan. Jumladan, Dakardagi jahon ta'lim forumi [3], Jenevadagi 48 - YuNESKO xalqaro konferensiyasi va nihoyat jahon ta'limiga bag'ishlangan Incheon Deklaratsiyasi. Ta'lim - 2030 Incheon Deklaratsiyasi [4] nafaqat inyulyuziv ta'limga, balki barcha uchun "lifelong learning" (Umr mobaynida ta'lim olish) maqsadini ilgari surgan.

Ta'limda differentsiatsiya – bu turli ma'noga ega bo'lgan muhokamaga boy tushunchalardan hisoblanadi. Mazkur tushunchani ta'lim bilan bir qatorda boshqa sohalarda ham qo'llashimiz mumkin. Skandinaviyalik olimlar Bondi [5] va Grahamning [6] ta'kidlashicha differentsiatsiya o'z holda guruhlash, kuzatish, oqimlash va tahlil qilish kabi faoliyat turlarini bajaradi.

Skandinaviyada "maktab barcha uchun" shiori ostida ta'lim muassasalari ishga tushirilganda differentsiatsiyaga yetarlicha e'tibor berilmagan, aksincha, uni pedagogik differentsiatsiyaga yo'naltirilgan [7]. Pedagogik differentsiatsiya Norvegiya, Shvesiya va Daniya davlatlarida umumiy tushuncha sifatida qo'llanilib, o'qitishning differensial shakli bo'lib qabul qilingan [8], [9], [10], [11].

Pedagogik differentsiatsiya auditoriyada ta'limni turli shaklda olib borish, ta'lim oluvchilarni bilim, ko'nikma va malakasiga qarab saralash hamda turli xil topshiriqlar, quiz, test kabilardan foydalanib baholash imkoniyatini beruvchi ta'lim turidir.

Pedagogik differentsiatsiya - bu Skandinaviya atamasi tabaqalashtirilgan ta'lim va an'anaviy ravishda «tabaqalashtirilgan holda har bir ta'lim oluvchining o'sishini maksimal darajada oshirishga

intiladigan, uning turli xil ta'lim usullari, qiziqishlari va ko'rsatmalarga javob berishning turli usullari borligini o'rgatadigan ta'lim vositasi sifatida qaraladi».

Tomlinsonning so'zlariga ko'ra, differensial ta'lim – bu faol va shaxsga yo'naltirilgan bo'lib, turli yo'sinda fan mazmunini o'zlashtirish, g'oyalarni yaratish va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqishga qaratilgan [12], [13].

O'zbekiston olimlaridan S.A.Movlonova differensial yondashuvni uch tomonlama tahlil qiladi, ya'ni:

Psixologik: talabalarning barcha mumkin bo'lgan individual xususiyatlarini hisobga olgan holda va tegishli guruhlar tuzish;

Pedagogik: talabalarning qobiliyatlariga javob beradigan ta'lim tizimi;

Psixologik: o'quv materialini mazmunini farqlash [14].

Hozirgi kunda o'quv jarayonida differensial yondashuvning qo'llanilishi ta'lim oluvchilarning har tomonlama kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotimiz jarayonida malaka oshirish kurslarida tahsil olayotgan professional ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kreativligini asosida guruhlarga bo'lish hamda ularni baholashda differensial yondashuvni tanladik. Bunda biz o'qituvchilarning amaliy mashg'ulotlarda modul mazmuniga, tinglovchilar faoliyatiga va olinadigan yakuniy natijaga ko'ra quyidagi tahlilni keltiramiz: (1.-jadval)

1.-jadval.

Professional ta'lim o'qituvchilarining amaliy mashg'ulotlarda modul mazmuniga, tinglovchilar faoliyatiga va olinadigan yakuniy natijaga ko'ra faoliyati tahlili

O'qituvchi tomonidan taqdim etiladigan kontent mazmuniga ko'ra	Tinglovchilarning faoliyat turiga ko'ra	Yakuniy natijani (kreativ g'oya) taqdim etilishiga ko'ra
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Berilgan muammoni pedagogik, psixologik, texnik va falsafiy jihatdan o'rganish; ✓ Muammoning dolzarbligini aniqlovchi manbalar bilan tanishish, tahlil qilish; ✓ Tinglovchilarning kasbiy kreativlik darajasiga ko'ra sinflash; ✓ Tinglovchilarning kasbiy kreativlik qobiliyatiga ko'ra individual yoki juftlikda ishlash fikrini qo'llab-quvvatlash; ✓ Har bir tinglovchining o'zi olib boradigan fani yoki yangi kiritadigan fani yuzasidan tuzulmaviy yondashuvni qo'llash 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Berilgan topshiriqni turi, mukammalligiga qarab bosqichli amalga oshirish; ✓ Mustaqil o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini rivojlantirish; ✓ Guruhli hamkorlik va o'qitish usullari asosida differensial guruhlarni amalga oshirish; ✓ G'oyalarni prototiplashtirishda infografika platformalari hamda muammoli-evristik ta'lim metoodlaridan, ya'ni grafik organayzerlardan foydalanish 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kasbiy kreativlikka ko'ra yaratilgan g'oyalarni baholashda turli kreativ ta'lim metod va texnologiyalaridan foydalanish, ya'ni: <ul style="list-style-type: none"> - Guruhli yoki individual tarzda interaktiv taqdimotlar yaratish; - Flipchart lar yordamida g'oyalarni prototiplashtirish; - Storyboarding texnologiyasi asosida berilgan muammoni tizimlashtirish; - Workshoplarni yaratish va unda ishlash

Yuqorida keltirilgan tahlillarga ko'ra differensial yondashuv tinglovchilarga malaka oshirish jarayonidagi tabaqalashtirilgan o'qitish uslubiyotini nazarda tutadi, ya'ni, fan mazmuniga qiziqish, yangiliklarni o'zlashtirish va pedagogik amaliyotga qo'llash ko'nikmalari rivojlanadi.

Ko'p bosqichli ta'lim – bu o'quv jarayonini tashkillashtirishning pedagogik texnologiyasi hisoblanadi. Bunda o'quv materialini ta'lim oluvchilar turli darajada o'zlashtirganlari uchun differensial yondashuv asosida guruhlarga ajratiladilar [15].

Tadqiqot jarayonida malaka oshirish kurslarida professional ta'lim muassasalari o'qituvchilarining kasbiy kreativligini rivojlantirishda turli ma'ruza shakllaridan foydalanildi. Jumladan, Problem-solving, Design-based, Project-based ma'ruzalar va Challenge-based turidagi ma'ruzalar “Kasbiy kreativlik va pedagogik kompetentlik” modulini olib borishda keng qo'llanildi.

Tinglovchilarni kasbiy kreativligini aniqlashda ularni uchga ya'ni, past, o'rta va yuqori tabaqalashtirilgan guruhlarga ajratdik hamda topshiriqlarni tinglovchilarning kreativ qobiliyatiga,

kasbiy kreativligi, pedagogik faoliyatning kreativ xarakteriga, pedagogik faoliyatning kreativ mahsuloti (kreativ g'oyalar) ko'ra taqsimladik. Bunda biz bir qator olimlarning kreativlik qobiliyatini aniqlovchi testlari va so'rovnomalardan foydalandik. Jumladan,

Mezonlari	Diagnostik metod, test va anketa-so'rovnoma turlari
Kreativ qobiliyatni aniqlashda	- N.V.Vishnikovaning "Kreativlik" testi - Torrensning "Tugallanmagan rasmlar" testi
Kasbiy kreativligini aniqlashda	- M.M.Kashapovning "Pedagogning kreativ kompetentiyasi" so'rovnomasi; - M.M.Kashapovning "Pedagogning rivojlanishiga ta'sir etadigan rag'batlantiruvchi omillar" so'rovnomasi - L.D.Morozovaning "O'qituvchilarning loyiha metodlarida ishlash darajasini aniqlash", "O'qituvchining pedagogik loyihalashga qiziqishi va motivatsiyasi", "Pedagogik loyihalash ko'nikmasini baholashning individual xaritasi" anketa-so'rovnomasi
Pedagogik faoliyatning kreativ xarakterini aniqlashda	- O.F.Potemkina va E.V.Potemkinalarning "Sizning kreativ potentsiyalingiz qanday?" so'rovnomasi; - M.M. Kashapova, T.G.Kiseleva, T.V. Ogorodovlarning "Kasbiy faoliyatda kreativlik" anketa-so'rovnomasi
Pedagogik faoliyatning kreativ mahsulotini ishlab chiqish ko'nikmasini aniqlashda	- Ishlab chiqilgan innovatsion-metodik loyihaning sifatini baholash. Baholash jadvali I.A.Kolesnikova tavsiyalarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan

Tinglovchilarning kreativlik qobiliyatini aniqlashning boshlang'ich test-so'rovnoma savollarini ishlab chiqdik. Test-so'rovnoma natijasiga ko'ra malaka oshirishda tahsil olayotgan professional ta'lim muassasasi o'qituvchilari differentsial yondashuv asosida guruhlariga ajratiladi.

Z - Test – so'rovnomaning namunaviy ko'rinishi:

№	Test – so'rovnoma savollari	Past	O'rta	Yuqori
1.	Kreativlik nima? A. Yangi g'oyalarni yaratish B. Novation faoliyat turi S. Ijodiy fikrlash	V - 1	S - 2	A - 3
2.	Kasbiy kreativlik izohi berilgan qatorni ko'rsating? A. Sohaviy muammolarni bashoratlash yoki original echimini topish V. Sohaviy muammolarni guruhli tarzda echish S. Sohaviy muammolarni kreativ metod va vositalar asosida echimini topish	A - 1	S - 2	V - 3
3.	Kasbiy kreativligingizni rivojlantirishning optimal usulini ko'rsating? A. Rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanish asosida stajirovka kurslarida qatnashish V. Respublika miqyosidagi kasbiy professionallikni rivojlantiruvchi master-klass yoki seminar –treninglarda ishtirok etish S. Mustaqil ravishda internet resurslaridan foydalangan holda	A - 1	S - 2	V - 3
4.	Professional ta'lim muassasalari o'quv jarayonini olib borishda kreativ muhitni tanlagan bo'larmidingiz? A. Ha V. Auditoriya salohiyatidan kelib chiqib S. Men etarli ko'nikmaga ega emasman	S - 1	V - 2	A - 3
5.	Kreativ ta'lim texnologiyalari berilgan javobni belgilang? A. Baliq skeleti V. Dizayn-fikrlash S. SCAMPER	A - 1	V - 3	S - 3
6.	Kasbiy muammolarni echishda o'zingizning qaysi shaxsiy qobiliyatlaringizni qadrlaysiz? A. Tezkor fikrlash V. Hamkorlikda ishlash S. Optimist	V - 1	S - 2	A - 3
7.	Kasbiy kreativlik faoliyatiga ko'ra quyidagi qaysi turdagi faoliyatni ko'rasiz? A. Infografik V. AKT kreativlik S. Metodik kreativlik	V - 1	S - 2	A - 3
8.	Kasbiy kreativlikni pedagogik faoliyatga zaruriyati bormi?	Mening fikrimcha		
9.	Pedagogik faoliyatingizda infografik platformalardan aynan qaysi turlaridan foydalanasiz? (masalan, canva.com)	Men pedagogik faoliyatimda bir qator infografik dasturlardan foydalanaman. Masalan, ...		
10.	Siz o'quvchilaringizni kreativ qobiliyatini rivojlantiruvchi qanday mavzudagi seminar, master-klass yoki ochiq darslarni o'tkazishni istar edingiz?	Meni ta'lim yo'nalishi ....., bo'lgan o'quvchilarni o'qitganim uchun ....., ..., ..., ("Men kreativman" namuna) kabi seminarlarni tashkil qilaman		
	Past daraja	10 - 18 ball		
	O'rta daraja	19 - 24 ball		
	Yuqori daraja	25 - 30 ball		

Test –so‘rovnomada natijasida professional ta’lim o‘qituvchilarining birlamchi kreativ qobiliyatlari aniqlanada hamda ular quyidagi differentsial yondashuv asosida guruhlariga ajratiladi.

Professional ta’lim o‘qituvchilarining malaka oshirish kursida “Kasbiy kreativlik va pedagogik kompetentlik” modulini o‘zlashtirish natijasida erishilgan yutuqlari va kamchiliklari(xulosa sifatida)

Yutuqlar	Kamchiliklar
<p>1) Topshiriqlarni bajarish davomida o‘qituvchilarning pedagogik motivatsiyasi rivojlanadi;</p> <p>2) Nafaqat o‘zaro balki o‘qituvchi-o‘quvchi o‘rtasida muammoni kreativ echimlar topish ko‘nikmasi shakllanadi;</p> <p>3) Mashg‘ulotlar jarayonida mavzu kontentidan kelib chiqib muammoli topshiriqlar ishlab chiqish hamda ularga original echimlar taqdim etish malakasi rivojlanadi;</p> <p>4) Innovatsion-metodik loyihalarda ishlash uchun pedagogik muammolarni amaliy tajribalardan kelib chiqib yaratish;</p> <p>5) Hamkorlikda guruhda ishlash pedagogik muloqot ko‘nikmasi;</p> <p>6) Kreativ metodlarni ta’lim jarayoniga qo‘llash ko‘nikmasi</p>	<p>1) O‘qituvchilarning innovatsion xarita va innovatsion rejani ishlab chiqishga ko‘p vaqt sarf etishi;</p> <p>2) O‘qituvchilarning o‘ziga ma’lum bo‘lgan muammoli-evristik va kreativ metodlardan oqilona foydalana olmasligi (vaqt jihatdan);</p> <p>3) O‘qituvchilarning guruhli ishlash ko‘nikmasini rivojlanmaganligi hamda pedagogik muloqotning etishmasligi;</p> <p>4) O‘qituvchilarning nazariy bilimlarini amalyot bilan integratsiya qilish kompetensiyasining etarli darajada shakllanmaganligi</p>

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. UNESCO. (1990). World declaration on education for all. Retrieved <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127583>
2. UNESCO. (2008). Inclusive education: The way of the future. Retrieved http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Policy_Dialogue/48th_ICE/General_Presentation-48CIE-English.pdf
3. UNESCO. (2000). The Dakar framework for action. Education for all: Meeting our collective commitments. Retrieved <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1681Dakar%20Framework%20for%20Action.pdf>
4. UNESCO. (2015). Education 2030. Incheon Declaration. Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. Retrieved: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf
5. Bondi, R. S., Dahnke, C., & Zusho, A. (2019). How does changing “One-Size-Fits-All” to differentiated instruction affect teaching? Review of Research in Education, 43 (1), 336–362. <https://doi.org/10.3102/0091732X18821130>
6. Graham, L. J., De Bruin, K., Lässig, C., & Spandagou, I. (2021). A scoping review of 20 years of research on differentiation: Investigating conceptualisation, characteristics, and methods used. Review of Education, 9(1), 161–198. <https://doi.org/10.1002/rev3.3238>
7. Blossing, U., Imsen, G., & Moos, L. (2014). The Nordic education model. ‘A School for All’ encounters neo-liberal policy (Vol. 1). Policy implications of research in education. Springer.
8. Dale, E. L., & Wærness, J. I. (2003). Differensiering og tilpassing i grunnpøplæringen: Rom for alle - blikk for den enkelte [Differentiation and adaptation in primary and secondary education and training: Room for all with an eye on the individual]. Cappelen akademisk forlag.
9. Persson, B. (2010). Individualisering i svensk skola [Individualisation in the Swedish school system]. In N. Egelund (Ed.), Undervisningsdifferentiering – Status og fremblik [Teaching differentiation – Status and prospects]. Dafolo 115–128.
10. Skaalvik, E. M., & Fossen, I. (1995). Tilpassing og differensiering: Idealer og realiteter i norsk grunnskole. In [Adaptation and and differentiation: Ideals and reality in Norwegian primary education]. Tapir.
11. The Danish Evaluation Institute. (2011). Undervisnings-differentiering som bærende pædagogisk princip [Teaching differentiation as a leading pedagogical principle]. Retrieved <https://www.eva.dk/eva/projekter/2010/undervisningsdifferentiering-i-folkeskolen/projektpro dukter/undervisningsdifferentiering-som-baerende-paedagogisk-princip>
12. Ravitch, D. (2007). Edspeak: A glossary of education terms, phrases, buzzwords, and

jargon. Association for Supervision and Curriculum Development.

13. Tomlinson, C. A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C. M., Moon, T. R., Brimijoin, K., . . . Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. *Journal for the Education of the Gifted*, 27(2/3), 119–145. <https://doi.org/10.1177/016235320302700203>

14. Movlonova S.A. Azotli yuqori molekulyar birikmalar bo‘limini o‘qitishda differensial yondashuv asosida pedagogik texnologiyalarning qo‘llanilishi. //Toshkent davlat pedagogika universiteti Ilmiy axborotlari 2021 yil, 1-son. В-71-75.

15. Зверева, Н. А. Разноуровневое и дифференцированное обучение как фактор повышения эффективности образовательного процесса в СПО / Н. А. Зверева. — Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы ВИИИ Междунар. науч. конф. (г. Москва, июн 2016 г.). — Москва : Буки-Веди, 2016. — S. 35-37. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/191/10700/> (data obrasheniya: 16.03.2023).